

Uddrag fra ”Forord” i *’Postkapitalisme – en guide til vores fremtid’*¹

AF PAUL MASON

SLAGMARK #75
SIDER: 151-159

Kapitalismen er mere end blot en økonomisk struktur eller en række love og institutioner. Den er *hele det system* – socialt, økonomisk, demografisk, kulturelt og ideologisk – der er nødvendigt for at få et udviklet samfund til at fungere gennem markedet og den private ejendomsret. Det indbefatter virksomheder, markeder og lande. Men også kriminelle bander, hemmelige magtnetværk, frelsende prædikanter i Lagos’ slum og uvederhæftige analytikere på Wall Street. Kapitalismen er både den Primark-fabrik, som kollapsede i Bangladesh, og de teenagepiger, som overbegejstrede venter uden for tøjkedens nyåbnede filial i London ved udsigten til billigt tøj.

Hvis man ser på kapitalismen som et helt, sammenhængende system, kan man identificere en række af dens fundamentale egenskaber. Kapitalismen er en organisme, og den har en livscyklus – en begyndelse, et forløb og et endeligt. Den er et komplekst system, der ikke kan kontrolleres af hverken enkeltpersoner, lande eller supermagter. Den skaber ofte resultater, som er de modsatte af dem, folk ønskede, også selvom de har handlet rationelt. Kapitalismen er også en *lærende* organisme: Den tilpasser sig hele tiden, og ikke kun i små ryk. Når der sker væsentlige forandringer, skifter den ham og muterer for at imødegå trusler mod sin eksistens, hvorefter den skaber nye mønstre og strukturer, der stort set intet har tilfælles med dens tidligere skikkelse. Dens mest indarbejdede overlevelsesmekanisme er at fremme teknologisk udvikling. Bare tænk på ikke blot informationsteknologien, men også

fødevarereproduktion, fødselskontrol og global sundhed. Menneskeheden har næppe nogensinde skabt så strålende muligheder som i de sidste femogtyve år. Men de teknologier, vi har skabt, er ikke forenelige med kapitalismen – i hvert fald ikke i dens nuværende form og måske ikke i nogen form, den måtte antage. Når kapitalismen ikke længere formår at tilpasse sig teknologiske forandringer, bliver postkapitalismen en nødvendighed.

Det er kort formuleret denne bogs pointe: At kapitalismen er et komplekst, tilpasningsdygtigt system, som er nået til grænsen for sin tilpasningsevne.

Det siger sig selv, at denne holdning befinder sig milevidt fra den, mainstream-økonomerne bringer til torvs. I årene med opsving begyndte mange økonomer at tro, at det system, som var dukket op efter 1989, ville være her for altid – det var simpelthen et direkte og perfekt udtryk for menneskets rationalitet, og alle problemer kunne løses ved, at politikere og nationalbanker skruede op og ned på den knap, som hed ”finans- og pengepolitik”.

Økonomerne tog overhovedet ikke højde for den mulighed, at den nye teknologi og det gamle samfunds indretning ikke kunne tilpasses hinanden, for de antog, at samfundet ganske enkelt ville blive omformet i teknologiens billede. Og man kan ikke bebrejde dem deres optimistiske syn på tingene, for sådan havde systemet altid tilpasset sig før i tiden. Men nu i dag er denne tilpasningsproces gået i stå.

Information adskiller sig fra alle tidligere teknologier. Som jeg vil demonstrere, er det informationens naturlige tilbøjelighed at lægge en bombe under markeder, ødelægge den private ejendom samt nedbryde sammenhængen mellem arbejde og lønninger. Dette er den dybereliggende baggrund for den krise, vi gennemlever i disse år.

Hvis jeg har ret, bliver vi nødt til at se i øjnene, at venstrefløjen i hovedparten af de seneste hundrede år har misforstået, hvordan enden på kapitalismen kommer til at se ud. Den gamle venstrefløjs mål var én gang for alle at sætte en stopper for markedskræfterne. Det var arbejderklassen, som skulle gennemtvinge forandringen, enten ved stemmeurnerne eller på barrikaderne. Staten skulle agere løftestang. Chancen skulle nok byde sig, når der havde været tilstrækkelig mange økonomiske kollaps. I stedet er venstrefløjens projekt kollapsede i løbet af de sidste femogtyve år. Det var markedet, der ødelagde deres plan. Individualisme erstattede kollektivismen og solidaritet. Og det kan godt være, at klodens massivt forøgede arbejdsstyrke ligner et ”proletariat”, men det tænker og handler ikke længere udelukkende som et.

Hvis man har levet sit voksne liv i denne periode, og tillige hadede kapitalismen, har det været lidt af en traumatisk oplevelse. Men undervejs har teknologien skabt en ny udvej, som resterne af den gamle venstrefløj samt alle de kræfter, som er inspireret af den, må gribe, hvis de vil overleve.

Det har vist sig, at kapitalismen ikke bliver afskaffet i et snuptag. Den vil blive afskaffet, hvis vi skaber noget mere dynamisk, der i første omgang lever sit eget, stille liv inden for systemet, men som derefter bryder igennem og med baggrund i nye værdier, normer og adfærd omformer økonomien. Kapitalismens endeligt vil blive fremskyndet af udefrakommende rystelser, og formet af et nyt menneske, ligesom det skete for feudalismen for 500 år siden. Og hele denne proces er i fuld gang.

Postkapitalismen er blevet en mulighed, fordi de sidste femogtyve års teknologiske udvikling har haft afgørende indflydelse på især tre punkter.

Først og fremmest har informationsteknologien reduceret i behovet for arbejde, udvisket skillelinjen mellem arbejde og fritid og gjort sammenhængen mellem arbejde og lønninger løsere.

Dernæst ødelægger informationsgoder markedets evne til korrekt prissætning. Det skyldes, at markeder er baseret på knaphed, mens der er en overflod af information. Systemets måde at forsvare sig på er ved at danne monopoler i en skala, som ikke er set de sidste 200 år – men disse kan ikke overleve i det lange løb.

For det tredje er vi vidner til en spontan stigning i samvirkende produktion: Der dukker goder, serviceydelser og organisationer op, som ikke adlyder markedets diktat eller indretter sig efter virksomhedernes hierarkier. Verdens største informationsprodukt – Wikipedia – bliver lavet af 27.000 frivillige, gratis, hvilket har gjort det umuligt at producere kommercielle leksika og desuden betyder, at reklameindustrien går glip af anslået 3 milliarder dollars årligt.

Næsten uden at nogen har lagt mærke til det, syder og bobler det i markedssystemets fjerne hjørner og kroge, hvor store bidder af det økonomiske liv er begyndt at danse efter en anden rytme. Parallele valutaer, timebanker, kooperativer og selvstyrrende lokalsamfund dukker op alle vegne, ofte som et direkte resultat af krisen efter 2008, fordi den har ødelagt gamle strukturer – men de traditionelle økonomer har knap et skuldertræk tilovers for disse fænomener.

I løbet af de sidste ti år har en ny forretningskultur udviklet sig – med nye ejerforhold, nye former for finansiering og nye juridiske forhold – og er af medierne blevet døbt ”deleøkonomi”. Folk slynger om sig med modeord såsom ”fælleder” (på

engelsk "commons") og "peer-produktion", men ingen har rigtig dykket ned i, hvilken betydning det får for kapitalismen som sådan.

I mine øjne tilbyder alt dette os en flugtvej. Men lige nu er der tale om mikroprojekter, og de skal passes, plejes og beskyttes, hvilket kræver massive ændringer i de enkelte landes regeringsførelse. Og denne forandring skal på sin side drives frem af en ændring i vores måde at tænke teknologi, ejerskab og arbejde på. Når vi går i gang med at skabe elementerne i det nye system, skal vi kunne sige til os selv og andre: Det handler ikke længere blot om min egen overlevelse, om at jeg finder mit eget lille smuthul, så jeg kan gemme mig for den neoliberalistiske verden derude, nej, dette er en ny måde at leve på, men endnu er den kun i støbeskeen.

I det gamle socialistiske projekt overtager staten markedet, styrer det, så det kommer de fattige, ikke de rige til gode, og flytter så nøgleproduktion ud af markedet og over i en planøkonomi. Det har været prøvet én gang i virkeligheden, i Rusland efter 1917, og det virkede ikke. Om det kunne have fungeret er et godt spørgsmål, men irrelevant i dag.

For i dag ser kapitalismen helt anderledes ud: Den er global, fragmenteret samt gearret til mikro-valg, midlertidigt arbejde og fleksible kompetencer. Forbrug er blevet en form for selvudfoldelse, og millioner af mennesker har en andel i finanssystemet, hvilket de ikke havde før i tiden.

Landskabet er et andet, og den gamle vej er groet til. Men en anden sti er dukket op. En samarbejdende produktionsform, der bruger netværksteknologi til at producere goder og serviceydelser, som kun fungerer, når de er gratis eller deles, angiver retningen for den vej, vi må gå ad, hvis vi skal hinsides markedssystemet. Det er nødvendigt, at staterne skaber rammerne, og det er muligt, at den postkapitalistiske sektor kommer til at sameksistere med markedssektoren i årtier fremover. Men udviklingen er i gang.

Netværk gør det postkapitalistiske projekt mere "finkornet", forstået på den måde, at netværkene kan danne grundlag for et ikke-markedsbaseret system, som gendanner sig selv og ikke behøver at blive skabt forfra hver morgen på en politisk kommissærs computerskærm.

I overgangsfasen vil der være brug for staten, markedet og samarbejdsformer, som fungerer hinsides markedet. Men hvis det skal kunne lade sig gøre, er hele venstrefløjen nødt til at gentænke sit projekt. Og med hele venstrefløjen mener jeg alt fra protestgrupperne til mere midtsøgende socialdemokratiske og andre ven-

strefløjspartier. Og når det går op for folk, hvor meget det haster at få gennemført dette postkapitalistiske projekt, vil det ikke længere være venstrefløjens ejendom, men tilhøre en meget bredere bevægelse, som vi sandsynligvis bliver nødt til at finde et nyt navn til.

Hvem kan få dette til at ske? For den gamle venstrefløj var det den industrielle arbejderklasse, som skubbede udviklingen frem. For over 200 år siden advarede den venstreorienterede journalist John Thelwall de mænd, som havde bygget de engelske fabrikker, om, at de havde skabt en ny slags farligt demokrati: ”Alle store værksteder og fremstillingshaller er et slags politisk selskab, som intet parlament kan gøre tavst og ingen myndighed jage på flugt.”¹

I dag er hele samfundet en fabrik – og de kommunikationsnetværk, som er uudværlige, hvis der skal arbejdes og skabes profit i vores hverdag, summer af delt viden og utilfredshed. I dag er det netværket, som man – ligesom værkstedet for 200 år siden – ikke kan ”gøre tavst eller jage på flugt”.

Sandt nok kan de lukke Facebook eller Twitter og endda hele internettet og mobilnetværket, hvis der opstår en krise, og samtidig lamme hele økonomien. Og de kan gemme og overvåge hver eneste lille kilobit information, vi producerer. Men de kan ikke genindføre det hierarkiske, propagandastyrede og uvidende samfund, som eksisterede for halvtreds år siden, medmindre de – ligesom i Kina, Nordkorea eller Iran – lukker ned for essentielle dele af den moderne tilværelse. Det ville være det samme som at fjerne elektriciteten fra et samfund, som sociologen Manuel Castells har formuleret det.²

Info-kapitalismen har skabt millioner af netværksforbundne mennesker, der godt nok bliver finansielt udbyttet, men som også har hele den menneskelige viden inden for en svirpende tommelfingers rækkevidde, og dermed har den skabt en ny aktør, der kan ændre historien: Det vidende og forbundne menneske.

Et af resultaterne er, at vi i årene efter 2008 har været vidner til et gryende nyt oprør. En række bevægelser, som er imod det bestående, er gået på gaden og har været fast besluttede på at undgå de magtstrukturer og overgreb, som hierarkier fører med sig, samt alle de fejltrin, som det 20. århundredes venstrefløj begik.

Fra de spanske *indignados* til det arabiske forår kunne man ikke være i tvivl om, at den netværksforbundne generation havde sine egne værdier, sin egen stemme og sin egen etik, og medierne troede i første omgang, at det havde rod i Facebook og Twitter. I 2013-14 var der så opstande i nogle af de mest ikoniske udviklingslande,

nemlig Tyrkiet, Brasilien, Indien, Ukraine og Hong Kong. Millioner af mennesker gik på gaden, og igen var det den netværksforbundne generation, som gik forrest, men denne gang nåede deres kritik ind til kernen af, hvad der ikke fungerer i den moderne kapitalisme.

På barrikaderne i Gezi Park i Istanbul i juni 2013 mødte jeg læger, softwareudviklere, shippingfolk og bogholdere – folk, som var ansatte i det private, men for hvem Tyrkiets årlige vækstrate på 8 % i BNP ikke længere var en tilstrækkelig kompensation for, at den islam-orienterede regering havde frarøvet dem en moderne livsstil.

I Brasilien var økonomerne i gang med at fejre, at der var blevet skabt en helt ny middelklasse, men den viste sig rent faktisk at bestå af lavtlønnede arbejdere. Det var lykkedes dem at undslippe livet i slumkvarterer og i stedet få adgang til en verden med fast løn og en bankkonto, men det viste sig, at de alligevel var blevet snydt for basale bekvemmeligheder og var underlagt en brutal politistyrke og en korrupt regering. Millioner af dem gik på gaden.

I Indien var de protester, som blev udløst af en massevoldtægt og et mord begået på en studerende i 2012, også et signal om, at heller ikke dér vil den vidende og netværksforbundne generation blive ved med at tolerere paternalisme og et tilbagestående liv.

De fleste af disse oprør gik lige så stille i sig selv igen. Det arabiske forår blev enten undertrykt, som i Egypten og Bahrain, eller oversvømmet af islamisme, som i Libyen og Syrien. I Europa blev *indignados* bragt til tavshed af undertrykkende politik og en samlet front af partier, som gik ind for streng økonomisk smalhals. Men de forskellige former for oprør fik vist os, at en revolution i et uhyre komplekst, informationsstyret samfund vil se væsentlig anderledes ud end det 20. århundredes revolutioner. Hvis der ikke er en stærk, velorganiseret arbejderklasse, som lynhurtigt kan gøre sociale spørgsmål til de centrale, går revolterne ofte i sig selv igen. Men den gamle orden vender aldrig helt tilbage.

For det 19. og 20. århundredes politisk radikale unge gik vejen som regel fra tankens oprør og derefter direkte til det konkrete oprør, men undertrykkelsen tvinger i dag de unge til at svinge mellem de to: Man kan smide folk i fængsel, torturere og chikanere dem, men man kan ikke forhindre dem i at gøre modstand i tankerne.

Før i tiden ville radikale politiske tanker have været ubrugelige uden magt. Hvor mange generationer af oprørere har ikke spildt deres liv på kvistkamre med at skrive vred poesi samt bande og svovle over verdens uretfærdigheder og deres egen hand-

lingslammelse? Men i en informationsøkonomi ændrer forholdet mellem tanke og handling sig.

Inden for hi-tech-industri bliver ting designet virtuelt, testet virtuelt og endda ”fremstillet” virtuelt, og hele processen fra start til slut modelleret på en computer, før det mindste lille stump metal bliver formet eller skåret til. Fejl bliver opdaget og korrigeret allerede på designstadiet ved hjælp af 3D-simulationer.

I analogi til dette sker det samme, når man skal designe en postkapitalist. I et informationssamfund er der ingen tanke, diskussion eller drøm, der går til spilde – hvad enten den er undfanget i et telt, en fængselscelle eller på en ny virksomheds visionsseminar.

Ved overgangen til en postkapitalistisk økonomi kan vi reducere antallet af fejltrin i implementeringsfasen, hvis vi gør vores arbejde ordentligt i planlægningsfasen. Og vi kan udvikle den postkapitalistiske verden modulært, ligesom med software. Forskellige mennesker kan sidde forskellige steder og arbejde på den i forskellig hastighed og relativt uafhængigt af hinanden. Vi har ikke længere brug for en overordnet plan, men for et modulært opbygget projektdesign.

Men det haster.

Mit mål med denne bog er ikke at forsyne os med en økonomisk strategi eller en guide til, hvordan man kan organisere sig. Jeg vil derimod gøre opmærksom på de nye modsigelser inden for kapitalismen, således at det enkelte menneske, bevægelser og politiske partier kan blive forsynet med mere præcise koordinater for den rejse, de prøver at planlægge.

Den største splittelse i dag er mellem på den ene side muligheden for en overflod af gratis goder og information, og på den anden side et system af monopoler, banker og myndigheder, der forsøger at bevare den tilstand, hvor ting er private, knappe og kommercielle. I sidste ende handler alt om kampen mellem netværk og hierarkiet, mellem gamle samfundsformer, der er formet af kapitalismen, og nye samfundsformer, der viser os, hvad vi kan forvente i fremtiden. [...]

[...] Neoliberalismen forestillede sig, at det frie marked ville leve til evig tid, og den forsøgte at omskrive hele menneskehedens tidligere historie ifølge devisen: Alt det, som gik galt, før vi kom til. Men når man først begynder at se nærmere på kapitalismens historie, må man nødvendigvis spørge sig selv, hvilke begivenheder midt i kaos, der hører til et genkommende mønster, og hvilke der bebuder uigenkaldelige forandringer.

Så dele af denne bog handler om fortiden, selvom dens mål er at skabe en ramme for fremtiden. 1. del handler om krisen, og hvordan vi endte i den. 2. del skitserer en ny, sammenhængende teori om postkapitalisme. Og i 3. del undersøger jeg, hvordan overgangen til postkapitalisme kan se ud.

Er dette utopisk? De utopiske, socialistiske samfund i midten af det 19. århundrede slog fejl, fordi økonomien, teknologien og den menneskelige kapital ikke var veludviklet nok. Med info-tech er store dele af det utopiske, socialistiske projekt blevet muligt: fra kooperativer over lokale samfund til udslag af frigørelse, der kan være med til at redefinere, hvad det er at være et frit menneske.

Nej, det er eliten – som lever i sin egen verden, afskåret fra resten af befolkningerne – der nu virker lige så utopisk som det 19. århundredes millenaristiske sekter. Den form for demokrati, som hviler på uropoliti, korrupte politikere, medier som styres af moguler og overvågning af borgerne virker i dag lige så kunstigt og skrøbeligt, som Østtyskland gjorde for tredive år siden.

Lige meget fra hvilken vinkel man betragter menneskets historie, kommer man ikke uden om, at sammenbrud er en mulighed. Populærkulturen er besat af tanken, og den hjemsøger os i zombie- og katastrofefilm og i form af den post-apokalyptiske ødemarke i film som *The Road* eller *Elysium*. Men hvorfor skulle vi, der dog er intelligente væsener, ikke danne os et billede af det ideelle liv og det perfekte samfund?

Det er ved at gå op for millioner af mennesker, at de har abonneret på en drøm, som aldrig vil blive realiseret. I stedet har vi brug for en hel del mere end blot en række anderledes drømme. Vi har brug for et sammenhængende projekt, der bygger på fornuft, evidens og testbare design, et projekt, som er i tråd med den økonomiske historie, og som er bæredygtigt for vores planet.

Og vi skal i gang med det nu.

Oversat af Karsten Nielsen

NOTER

- 1 Teksten udkom første gang på engelsk i Paul Mason (2016): *Postcapitalism. A Guide to Our Future*, London: Penguin, oversat til dansk som Paul Mason (2016) *Postkapitalisme – en guide til vores fremtid*. København, People's Press. Vi takker People's Press for tilladelse til at bringe uddraget.

2 http://oll.libertyfund.org/titles/2593#Thelwall_RightsNature1621_16

3 M. Castells, *Alternative Economic Cultures*, BBC Radio 4, 21 October 2012